

citati

4

Mlade žene nađene prije dvadeset godina kraj Erehtejona u nasipima ispod Partenona, kamo su ih grčki građevinari zakopali, pošto su Kserksovi vojnici bili opljačkali i zapalili Akropolu — te se mlade žene možda prve smiješe onim smiješkom opojnosti koji navještava to buđenje. Doduše i u njima još prevladava miris otokā. One prije svega žele da se svide, one su žene, nepobjediva ljubavna snaga izbija iz njih, okružuje ih i prati ih mrmorom žudnje. No kad gledamo njihove sigurne planove, njihovu čistu i snažnu uravnoteženost, tada nam je jasno da su dorski zanatlije, koji su tada radili u Eginu, u Korintu, pa čak i u Ateni, bili u čestom dodiru s jonskim izbjeglicama što ih je perzijsko osvajanje potjeralo na Zapad.

Te su žene doveli s Istoka pomorski pustolovi, ljudi puni izmišljenih, opojnih i surovih priča, i one dobro paze da ne preplaše strogi i kruti svijet kojemu su došle u pohode. One stoje nepomično, podržavajući jednom rukom haljinu. Njihova crvena kosa što pada na pleći i sa svake se strane vrata u pletenicama spušta prema grudima spletena je i nakovčana, zacijelo bojadisana, i oblivena draguljima. Povrh čela imaju ponekad dijadem, oko ručnih zglobova narukvice, a uši su pretrpane naušnicama. Od glave su do pete obojene, modro, crveno, oker i žuto, a njihove oči od emajla blistaju na nasmiješanim licima. Ta stvorenja barbarski kričavih boja, blistava i neobična kao tropske ptice, imaju snažan okus žena s Istoka, naličenih, nakičenih, možda prilično vulgarnih, pa ipak čarobnih, dalekih, bića iz bajka, nedoraslih životinja, razmaženih robinja. One su lijepe. Mi ih volimo nježno, i ta je nježnost neiscrpjljiva. Ta iz njihovih je uskih i čvrstih bokova proistekao sav naš napor.

Élie Faure, Povijest umjetnosti, Antička umjetnost

teme

INDIJSKA PUSTOLOVINA ALEKSANDRA MAKEDONSKOG

I Prodor u Indiju

Najstariji strani zapis o Indiji pronađen je na natpisu kralja Dareja, Histaspova sina, uklesanom na ulazu u njegovu grobnicu kod mjesta Naqš-i-Rustama, a potječe iz 486. p.n.e. Kaže kralj Darej: „Po volji Ahuramazdinoj ovo su zemlje koje sam zadobio podalje od Perzije...“¹ i u nizu zemalja navodi i Hind. Ime zemlje postalo je od imena rijeke Ind. Oblici Ind i Indija potječu iz sanskrtskog naziva za rijeku — *sindhu* — i preko perzijskog oblika Hind riječ je, kao Indija, prešla u evropske jezike. Premda *sindhu* znači samo rijeku i posebice rijeku Ind i krajeve oko nje, Perzijanci su to ime protegli na čitavu zemlju, a od njih su to preuzeli Grci. Stari indijski nazivi za Indiju bili su Džambudvīpa, otok šipkovca, ili Bhāratavarša, zemlja potomaka Bharatinih.

Darej I (521—485) odašiljao je svoje činovnike u brojne ekspedicije da bi istražio razne nepoznate dijelove Azije. Jedna od tih ekspedicija krenula je negdje iza 516. p.n.e. sa zadatkom da ispita mogućnost plovidbe morem od ušća Inda do Perzije. Vođa puta bio je Skilak iz Karijande, i upravo putovanje tog Grka dovelo je do prvih dodira Grčke s Indijom. Skilak je brodovima krenuo iz petorječja, Pandžāba, koje se nalazilo u tadašnjoj Gāndhāri, i uspješno je doplovio niz Ind do Crvenog mora. Pojednosti o toj pustolovnoj plovidbi na žalost su izgubljene, ali znamo da su sakupljeni podaci bili od tolike vrijednosti da je, koristeći ih, Darej uspio svom Carstvu priključiti cijelu dolinu Inda i kroz nju poslati svoju flotu do Indijskog oceana. Osvojena područja činila su odvojenu satrapiju, dvadesetu po redu, koja je smatrana najbogatijom i najnapučenijom pokrajinom Darejeva Carstva. Danas nam se čini to isticanje bogatstva dvadesete satrapije pretjeranim, ali u staro doba je taj danas polupustinjski i siromašan kraj bio plodan, jer izgleda da je tok rijeke bio drugačiji te je obilno darivao život sada pustim krajevima Pandžāba i Sindha. Ta se pokrajina vjerojatno protezala u Darejevo vrijeme dolinom Inda, uključivala je

5

Sindh a možda i dijelove Pandžaba istočno od Inda. Međutim, već za nepuna dva stoljeća, u vrijeme Aleksandrova boravka u zemlji, granica s Perzijskim Carstvom bila je samo rijeka Ind, a Pandžab i Sindh su bili pod vlašću domaćih vladara. Herodot je prvi grčki autor koji daje zanimljive podatke o vezama Indije i Perzijskog Carstva, a oni nadopunjuju šturu podatke s Darejeva natpisa. On spominje basnoslovne sume kao godišnji porez što ga Indija plaća Carstvu, a navodi i podatak po kome je u Kserksovoj vojsci bilo i indijskih vojnika. Ulomci djela Ktesije Knidana² od slabe su vrijednosti, budući da je on kao liječnik Artakserksa Mnemona sakupljao priče raznih putnika o čudesima Istoka, i sve što je zabilježio ima više privid bajki nego vjerodostojnih zapažanja koja bi omogućila neke zaključke.

Sve u svemu, Evropa nije gotovo ništa pouzdano znala o Indiji sve do Aleksandrove vojne i kasnijih izvještaja njegovih vojskovođa. Oko dva desetljeća nakon Aleksandrove smrti nalazimo na dvoru indijske dinastije Maurja, za vladavine Čandragupta Maurje, poslanika helenističkog sirijskog kralja Seleuka Nikatora, Megastena,³ čija su zapažanja o zemlji sačuvana u djelima kasnijih grčkih i rimskih autora. Sačuvani su na žalost samo ulomci iz Megastena, jer pažnja klasičnih autora bila je prvenstveno usmjerena na Aleksandrova osvajanja. Najvažniji Aleksandrovi biografi bili su Arijan, Kurcije Ruf i Diodor Sikulski, na temelju čijih podataka možemo s priličnom sigurnošću pratiti Aleksandrov pohod u Indiju. Plutarh u svom životopisu Aleksandra slabo spominje njegov put u Indiju, te nam tu nije gotovo ni od kakve pomoći. Da se podsjetimo: Aleksandar III proglašen je kraljem Makedonije 336. p.n.e.; uskoro postaje vladar Grčke i, nakon niza uspješnih osvajanja u Maloj Aziji i Egiptu, on u bitki kod Gaugamele 331. p.n.e. pobjeđuje Dareja III i postaje vladarem velikog Perzijskog Carstva i Azije pošto je još podjarmio i samostalne satrapije Sogdijanu i Baktriju na istočnim granicama Perzijskog Carstva. Samo Indija je još neosvojena. Indija postaje za Aleksandra krajnja točka njegovih osvajanja, a ujedno i prekretnica nakon koje slijedi povlačenje, povratak i prerana smrt.

Aleksandrovu indijsku vojnu pratit ćemo prema podacima što su ih ostavili Arijan, Kurcije Ruf i Diodor Sikulski.

Pošto je pokorio Baktriju, Aleksandar je odlučio da je došlo vrijeme za ispunjenje njegove davnašnje želje da nadmaši junačka djela i osvajanja Dionisa, Herakla i Semiramide, dakle da osvoji Indiju. Krajem proljeća 327. p.n.e., kad je sunce već otopilo snijeg u planinama, Aleksandar je svoju vojsku od 50000–60000 ljudi poveo preko visokih prijelaza Hindūkuša ili Indijskog Kavkaza, kako su to gorje nazivali Grci, i nakon teških napora osvanuo je u plodnoj dolini sada zvanj Koh-i-Dāman. Dvije godine ranije, prije pohoda na Baktriju Aleksandar je tu osnovao grad imenom Aleksandrija⁴ kao stratešku predstražu sa svrhom da mu osigura namjeravano napredovanje u Indiju. Put ga je dalje vodio prema gradu Nikeji smještenom zapadno od modernog Džalalābāda na putu od Kabula prema Indiji. Tu je Aleksandar razdijelio svoju vojsku; vojskovođama Hefestionu i Perdiki bilo je naređeno da krenu ravno u Indiju sa zadatkom da dođu do Inda i da zaposjednu

Peukelaotidu i da preko Inda sagrade most. Makedonci su nesmetano napredovali dolinom rijeke Kābul⁵ jer, kako se većina tamošnjih poglavica predala, na putu nije bilo nikakvih prepreka. Ipak, jedan od njih, vladar zemlje Peukelaotide, imenom Hasti, usprotivio se makedonskom nadiranju na njegovo tlo, i Makedonci su bili prisiljeni opsijedati njegovu tvrđavu punih trideset dana, dok je nisu uspjeli razoriti. Hefestiona i Perdiku pratio je kralj Taksile,⁶ velikog grada s one strane Inda, koji nije oklijevao predati se Aleksandru i ponuditi mu svoje usluge. I sa zapadne strane Inda brojni su lokalni vlastodršci slijedili čin kralja Taksile, i uz pomoć tih domaćih vladara Makedonci su uspješno napredovali u izgradnji mosta preko Inda, kako im je bila naređeno.

U međuvremenu, Aleksandar je preuzeo zapovjedništvo nad preostalim dijelom vojske i tokom napredovanja kroz teško prohodan brdski kraj, sjeverno od rijeke Kābul, poduzeo je niz iznenadnih napada u namjeri da pokori divlja plemena koja su nastavala taj kraj, i u cilju da osigura veze s već osvojenim teritorijem a i da zaštiti svoju vojsku od iznenadnih napada iz zaleđa. Premda je vrlo teško slijediti njegovu putanju s potpunom točnošću, a još teže identificirati i s približnom točnošću plemena koja je susreo ili tvrđave koje je osvojio i uništio tokom pet mjeseci tegobnog marširanja, ipak se zna da je dopro do doline rijeke Kūnar ili Čitrāl. Kod grada u brdima kome se ne zna ime bio je strijelom ranjen u rame, i taj nemio slučaj toliko je razbjesnio njegovu vojsku da su svi zarobljenici na mjestu poubijani a grad je srušen sa zemljom. Nedugo zatim u gradu zvanom Andaka, koji se samovoljno predao, Aleksandar je opet razdijelio svoje snage ostavljajući Kratera da dovrši pokoravanje plemena u dolini rijeke Kūnar, a sam kralj poveo je sa sobom odabranu pratnju protiv plemena Aspasijaca koje je gotovo iskorijenio.

Mitska veza s Dionisom i svetom planinom Mer⁷ iz grčkih legendi dala je poseban interes gradu i brdskoj državi zvanj Nisa⁸ koji je bio među slijedećima na Aleksandrovu putu. Pokušaj da se grad na juriš zauzme propao je zbog velike dubine rijeke koja je opasavala grad i bila njegova prirodna zaštita. Aleksandrova namjera da opsadom podjarmi Nisu pokazala se nepotrebnom jer grad se predao. Arijan piše:⁹

„Kad je Aleksandar krenuo prema Nisi, pošalju k njemu Nisejci svoga kneza – zvao se Akufij – i s njim trideset najuglednijih poslanika s molbom da Dionisu za ljubav ostavi gradsku slobodu. Kad su poslanici stupili u Aleksandrov šator, zatekli su ga gdje sjedi još posve zaprašen od puta, u potpunom oružju, s kacigom na glavi i s kopljem u ruci. Od straha padoše na zemlju i dugo vremena mirovahu. Aleksandar im reče da ustanu i da se ne boje. Akufij tad reče ovako: 'Kralju, Nisejci te mole da im iz štovanja prema Dionisu ostaviš slobodu i političku nezavisnost. Kad je naime Dionis svladao indijski narod i na povratku silazio ka helenskom moru, osnovao je taj grad za nesposobne vojnike i bakhante, da bude za potomke spomenik njegova lutanja i njegove pobjede, kao što si i ti osnovao Aleksandriju na gori Kavkazu i drugu Aleksandriju u Egiptu te mnoge druge gradove, a druge ćeš još tijekom vremena osnovati, ukoliko izvršiš veća djela nego Dionis. Grad je Dionis

nazvao po svojoj dojkinji Nisa, a okolicu Niseja. Goru, koja se nalazi blizu grada, također je Dionis nazvao svojim imenom Mer, jer je po priči odrastao u Zeusovu bedru. Od onoga doba mi stanujemo u slobodnom gradu Nisi, živimo po vlastitim zakonima i upravljamo u pravom redu. Da je pak Dionis osnivač našega grada, neka ti služi kao dokaz to što bršljan, koji ne raste nigdje u Indiji, raste kod nas.'"

Aleksandar je te izmišljotine shvatio kao korisni poticaj svojim vojnicima koji su sve više čeznuli za domovinom i nije ispitivao dokaze o tom navodnom srodstvu s Dionisom suviše kritički nego je Nisejcima blagonaklono podario svoju milost i vojsci dozvolio odmor. Arijan kaže:¹⁰

„Aleksandar je želio vidjeti zemlju gdje su se još nalazili neki Dionisovi spomenici, dika i ponos Nisejaca. Stoga se uspeo na goru Mer sa svojim konjaničkim drugovima i pješačkom tjelesnom četom i našao na gori mnogo bršljana i lovora i sjenovite gajeve s različitim grmljem i svakojake lovne zvjeradi. Makedonci su uživali ugledavši bršljan, jer ga već dugo nisu vidjeli, budući da u zemlji Indijaca nema bršljana ni ondje gdje raste vinova loza. Zato su od njega revno pleli vijence i odmah se njima ovjenčali, pjevali u slavu Dionisa i zazivali ga njegovim pridjevcima. Aleksandar je ovdje, kažu, prikazao žrtvu Dionisu i častio se zajedno sa svojim drugovima. Neki su — ukoliko netko hoće vjerovati — zabilježili i ovo: Mnogi su se u njegovoj pratnji ovjenčali bršljanom, zazivali Dionisa, bili od njega zaneseni, klicali mu 'ijuju' i slavili Bakha."

8

Aleksandar je već u Nisi bio obaviješten o tome da ga na daljem putu čekaju pripralni ratoborni ratnici Asakena.¹¹ Cilj makedonskog vođe bio je grad Masaga,¹² najveći među tamošnjim gradovima i središte Asakena. To je bila golema tvrđava utvrđena kako svojim prirodnim smještajem tako i obrambenom vještinom branilaca. Istočno od tvrđave tekao je silovit planinski brzac između strmih obala, a sa zapadne i južne strane prilaz su priječile gigantske stijene, duboke provalije i podmukla močvara. Grad je bio opasan čvrstim bedemom sagrađenim od opeka, kamenja i drva, te zaštićen dubokim jarkom. Makedonski vojnici prionuli su poslu takvim žarom da su u devet dana premostili jarak te time omogućili svojim bojnim napravama prilaz podno zidina. U teškoj borbi poginuo je poglavar Masage, što je sasvim obeshrabrilo branioce i mjesto je zauzeto na juriš. U daljnjem napredovanju Aleksandar je zauzeo mjesta Oru i Baziru. Mjesta su bila prazna jer su građani tih i okolnih mjesta potražili sklonište u tvrđavi Aorno koja se nalazila na jednoj pećini pored Inda.

Aleksandrova velika želja da zauzme Aorno¹³ bila je podstaknuta legendom o neosvojivosti te tvrđave, a naravno i vojnom potrebom. Po legendi ni mitski junak Heraklo nije uspio osvojiti tvrđavu, a kako je Aleksandar Herakla smatrao svojim pretkom, bio mu je to još jači poticaj. Prema Diodoru, Aorno je s južne strane oplakivao Ind, na tom mjestu vrlo dubok, a cijelo je mjesto bilo opkoljeno divljim i vrljetnim stijenama koje su priječile svaki prilaz tvrđavi. Uz to još i klisure, litice,

močvara; dovoljno zapreka da obeshrabri i najhrabrijeg osvajača. Prije nego što je preduzeo opsadu te tvrđave, Aleksandar je svojom uobičajenom predostrožnošću osigurao zaleđe ostavljajući posadu u mjestima Ori, Masagi, Baziri. Nekako se probio do malog mjesta Embolima na Indu, koje se nalazilo u podnožju Aorna i tu je ostavio Kratera s dijelom vojske da nakupi dovoljno namirnica za dulji boravak, jer u slučaju da juriš ne uspije ovo je mjesto trebalo poslužiti kao baza za produžene operacije, ukoliko se za to pojavi potreba. Nakon nekoliko neuspješnih pokušaja da zauzme tvrđavu, Aleksandar je uspio osvojiti jedno brdo na razini stijene na kojoj se uzdizala tvrđava i time je osigurao važnu prednost. Dao je nasuti veliki nasip do tvrđave i kad su Indijci vidjeli da je nasip sjedinjen s uzvisinom na kojoj je bila tvrđava, shvatili su da je samo pitanje vremena kad će ona pasti i započeli su pregovore o predaji. Ali pregovorima je opkoljena posada željela samo dobiti vrijeme za bijeg pod velom noći. U gustom je mraku napustila grad i pokušala je neprimjetno pobjeći u tami. Ali Aleksandrova budna pažnja otkrila je njihovo kretanje i uništila im plan. Tako je tvrđava, koju po priči ni Heraklo nije uspio osvojiti, pala u ruke makedonskog zavojevača, i Aleksandar ponosan zbog uspjeha izvršio je obrede žrtve i štovanja bogovima i posvetio je žrtvenike Ateni i Niki. Na daljem pohodu Aleksandar je nailazio samo na napuštena mjesta jer su stanovnici tih krajeva prešli Ind i sklonili se u zemlji Abhisāra na brežuljcima između rijeka Hidaspa¹⁴ i Akesina.¹⁵ Prodrijevši kroz teško prohodne šume Aleksandar je stigao do mjesta kod Ohinda¹⁶ gdje ga je već čekao most što su ga za nj sagradili Hefestion i Perdika. Čini se da je most bio napravljen od lađa, jer dubina vode ne bi dopustila stalan most niti bi se u tako kratko vrijeme mogao podići pravi most.

9

Kod Ohinda je Aleksandra čekalo poslanstvo kralja Ambhija koji je nedavno naslijedio tron u Taksili. Pokojni kralj susreo je zavojevača prethodne godine kod Nikeje i ponudio mu predaju, sada je isto učinio i njegov sin. Svojevoljna predaja kraljeva Taksile tumači se činjenicom da su oni trebali Aleksandrovu pomoć protiv svojih neprijatelja u susjednim pokrajinama. Tada je Taksila bila u ratu s brdskim kraljevstvom Abhisāra i s još moćnijom državom kojom je upravljao vladar kojeg su Grci zvali Por, a čija je država obuhvaćala područje između rijeka Hidaspa i Akesina.

Započelo je proljeće, i kako su proroštva vračeva bila povoljna, odmorena je vojska započela prijelaz rijeke jednog lijepog jutra i uz pomoć kralja Taksile nesmetano je stupila na tlo Indije na koje još nijedan evropski putnik ili osvajač nije nikada ranije stupio. Za Aleksandrova boravka u Taksili poglavica brdskog plemena Abhisāra koji je namjeravao pristupiti Poru kod istjerivanja osvajača odaslao je poslanike Aleksandru koji su izjavili predaju u ime svog vladara. Poslanstvo je sa zadovoljstvom primljeno, i Aleksandar se nadao da će i Por tako postupiti. Ali njegove su se nade izjalovile, dobio je obavijest da ga s onu stranu Hidaspa čeka Por na čelu svoje vojske spreman da mu zapriječi prolaz. Aleksandru nije preostalo ništa drugo nego da povede svoju vojsku, ojačanu s pet tisuća Indijaca pod zapovjedništvom kralja Taksile i manjim brojem slonova koje mu je Ambhi stavio na raspolaganje. Put koji ga je vodio do obala Hidaspa bio je težak i trebalo mu je oko dva tjedna da prijeđe manje od 200 kilometara.

Aleksandar je na obalu Hidaspa dospio početkom maja 326. p.n.e., kada je rijeka od otapanja snijega u planinama bila već nabujala. Lađe koje su služile kao most kod prijelaza Inda bile su rastavljene na dijelove i kolima prenijete da budu ponovo sastavljene na obalama Hidaspa gdje je opet trebalo da posluže za prijelaz preko rijeke. Unatoč detaljnim pripremama, problem prelaženja Hidaspa naočigled silne vojske na drugoj obali, nije se mogao razriješiti bez dobra poznavanja okoline, i Aleksandar je bio prisiljen promijeniti svoju odluku da odmah prijeđe rijeku. U dolasku ga je već pripravna čekala Porova vojska i bilo je jasno da konji u koje se Aleksandar najviše uzdao ne mogu biti natjerani da se popnu na drugu obalu nabujale rijeke pred gomilom slonova koja ih je mirno čekala. Trebalo je iznaći neki drugi put.

Dakako, najlakši izlaz Makedoncima bio bi da čekaju do oktobra ili novembra kada bi se vode povukle i rijeku bi bilo lako pregaziti. Ali takva usporena taktika nikako nije odgovarala Aleksandrovu nemirnu duhu, te se on odlučio na slijedeće: treba uspavati budnost neprijatelja javnim proglasom kako on, Aleksandar, namjerava čekati izmjenu godišnjeg doba. Međutim on je kanio kradom prijeći rijeku i, da smete neprijatelja, dao je da noću velik broj konjanika na različitim mjestima skokom jaše i da stvara buku kao da namjerava prijeći. Por je, dakako, protiv te vike polazio svojim slonovima duž obale, ali, kako se to često ponavljalo, a ničega osim vike nije bilo, prestao je slati izvidnicu i ostajao bi u svom taboru. U međuvremenu, Aleksandrovo je brodovlje neumorno plovilo gore dolje po rijeci u potrazi za gazom.

10

Kako Arijan kaže, sve je ovo spriječilo Pora da se odmori i da usmjeri pripreme na neko određeno mjesto koje bi bilo najpogodnije za obranu prolaza. Aleksandar je tajno dao napraviti splavi i manje lađe i sve ih posakrivaio u šumama na gornjem toku rijeke. Te pripreme potrajale su oko tjedan dana; u međuvremenu su nadošle kiše i rijeka je još jače nabujala. Pažljivo ispitivanje terena uvjerilo je Aleksandra da je najprikladnije mjesto za prijelaz oko 25 kilometara logora blizu oštrog zavoja, uzvodno na rijeci. Na tom bi mjestu iskrcavanje bilo zakriveno strmom stjenovitom obalom i šumom. Ta udaljenost zahtijevala bi oko sedam sati pješčenja, i Aleksandar je odlučio okoristiti se tom prilikom. Uzduž čitave obale postavio je stražare u takvoj udaljenosti da se međusobno vide i čuju i da čuju zapovijedi odakle bi im god one došle. Kratera je s dijelom vojske ostavio da taboruje kraj Hidaspa i snabdio ga je preciznim uputama o načinu kako treba upotrijebiti svoje snage kod održavanja Aleksandrova iznenadna napada na Porovu vojsku. Na pola puta između stalnog logora, gdje je ostao Krater, i odabranog mjesta za prijelaz ostavio je tri vojskovođe s konjanicima i pješadijom plaćenika sa zadatkom da prijeđu rijeku isti čas kad zamijete da su se Indijci dovoljno uključili u borbu.

Kad je poduzeo sve mjere opreza, Aleksandar je sam preuzeo vodstvo nad odabranim snagama od oko 11 000 ljudi. Da ga neprijatelj ne bi zamijetio, marširao je noću i na udaljenosti od obale, a njegovo je kretanje sakrila još i divlja oluja koja je nenadano izbila i bijesno se sručila na obje vojske. Gromovi i pljusak nadjačali su

štropot oružja i viku vojske, i Aleksandar je neprimjetno stigao na odabrano mjesto gdje ga je brodovlje spremno čekalo. Neprijatelj ništa nije slutio o zbivanjima na drugoj strani, i Aleksandar se bez ikakva otpora iskrcao na neprijateljsko tlo.

Međutim, Aleksandra je čekalo iznenađenje. Kako nije poznao one krajeve, nije znao da još nije stupio na čvrsto kopno, nego na otok koji je tek uskim rukavcem bio rastavljen od druge obale, i taj je usjek u tlo izmakao pažnji makedonskom istraživanju terena. U rukavcu je voda bila nabujala od noćasne kiše, i konjanici su tek teškom mukom uspjeli pronaći pličinu. Vodom do prsa, s konjima kojima je tek glava virila iz rijeke, konjanici su ipak uspjeli prijeći na kopno. Čim je makedonska vojska prešla bujicu, Aleksandar je svoju vojsku razmjestio u bojni red i naredio pješadiji od oko 6000 ljudi da se kreće laganim korakom, a on sam je poveo svoje konjanike, njih 5000, i brzo napredovao u neprijateljsku zemlju. Što se sada točno zbivalo, ne znamo. Arijan navodi Aristobula po kome je Aleksandra, dok je ovaj prelazio na drugu obalu, čekao Porov sin sa 60 bojnih kola: on je mogao spriječiti Aleksandrovo iskrcavanje samo da je napao vojnike koji su jedan po jedan izranjali iz Hidaspa. Ali Indijci su se mirno provezli, a Aleksandar ih je svojim strijelcima na konjima natjerao u bijeg. Ptolemej, sin Lagov, s čijim se izvještajem Arijan slaže, kaže da je Porov sin dojurio s 2000 konja i 120 bojnih kola tek kad se Aleksandar već iskrcao. Međutim njegova je sila bila neprimjerena makedonskoj i učas je bila uništena, a Porov je sin u sukobu pao.

Tek pošto su bjegunci dali glasa o porazu i pokolju, krenuo je Por s većim dijelom svoje vojske na Aleksandra ostavljajući samo straže kao zaštitu u taboru. Por je sa sobom poveo 4000 konjanika, 300 kola, 200 slonova, 30 000 pješaka i kad je naišao na ravnicu pogodnu za bojevanje on se zaustavio. Tlo je bilo čvrsto i pješčano, bez blata i zato prikladno za vojne operacije i u to kišno doba, a bilo je dovoljno prostrano da omogući pridolaženje i okretanje konja. Porova sila, postavljena u bojni red, izgledala je veličanstveno. Budući da se najviše pouzdao u slonove, računajući na faktor iznenađenja i zastrašivanja makedonske konjice, on je svoje grdosije postavio sprijeda. Međutim Makedonci su već poznavali slonove, pa je faktor iznenađenja izostao, a čini se da je Aleksandar uvježbao svoje konje na prisustvo slonova i njihovu riku.

Iza slonova, u drugom redu, bili su pješaci, i s vremena na vrijeme, redovi pješaka puštani su pred slonove. Diodor uspoređuje indijsku vojsku s gradom — slonovi su nalik na tornjeve a nizovi pješaka kao da su redovi zidova među tornjevima. Na obim krilima bila je poređana konjica a uz nju bojna kola. Svaka kola vukla su četiri konja, na kolima je bilo šest ljudi — dva strijelca sa svake strane vozila, dvije štitonoše i dva vozara, koji bi za bitke ispuštali uzde i kopljima obasipali neprijatelje.

Pješadija je bila naoružana širokim i teškim dvoručnim mačevima obješenim o lijevo rame i dugim štitom od neuštavljene volovske kože. Svaki čovjek je nosio još ili koplje ili luk. Indijski konjanici, noseći štit i dva koplja, bili su daleko nepokretniji i slabiji snagom i disciplinom od Aleksandrovih ljudi. Aleksandar je brzo shvatio da

11

njegova mala vojska nema nikakva izgleda u direktnom napadu na središte neprijatelja te se odlučio za žestok juriš konjice na indijsko lijevo krilo.

U prvom naletu Aleksandar je odaslao strijelce na konjima koji su sručili svoje strijele na indijsko lijevo krilo. On ih je sam slijedio svojom konjicom i jurišem ušao u indijske redove. Čim je indijska konjica na desnom krilu zamijetila veliku opasnost na lijevom, pojurila je tamo u pomoć. Ali pojavio se Ken, koji je dotle čekao, s novim snagama, projurio pred nepomičnom Porovom vojskom, objahao desno krilo i napao indijsku pozadinu. Došlo je do neopisivog meteža na indijskoj strani i Porovi su vojnici pobjegli k slonovima očekujući od njih zaštitu. Goniči slonova pokušali su spriječiti katastrofu tjerajući slonove na makedonske konje, ali u međuvremenu se već i makedonska pješadija probila i započela sudjelovati u sukobu. Aleksandrovi su strijelci sipali svoje strijele na slonove i njihove goniče, i razbiješnjele životinje jurile su kroz redove falange gazeći sve što im je dospjelo pod noge. Zbrka je bila potpuna.

Indijski su konjanici udarili na makedonsku konjicu, ali Aleksandrovi ljudi, daleko iskusniji i snažniji, potisnuli su ih brzo iza slonova. Pokolj je bio strašan. Slonovi, ostavši bez goniča, jurili su bijesno i ubijali i prijatelje i neprijatelje. Na kraju je još čitava makedonska konjica ujurila u razbijene indijske redove i sasjekla ih dokraja. Bitka je završila u sceni krvavog meteža koju je najbolje opisao Arijan čiji se zapis temelji na izjavama očevidaca.

12

Ali to još nije bio kraj. U međuvremenu su Krater i ostali zapovjednici koji su bili ostavljeni na drugoj obali, prešli rijeku i svojim svježim snagama napali indijske bjegunce koji su bezglavo trčali s mjesta bitke. Tako je završeno strahovito krvoproliće. Indijska je vojska bila desetkovana, slonovi su bili ili ubijeni ili uhvaćeni, kola potpuno uništena. Na indijskoj strani palo je blizu 20000 pješaka, 3000 konjanika. Makedonski gubici bili su neznatni, nisu nadmašili 1000 mrtvih. Por se do zadnjeg časa hrabro borio i nije s bojišta kukavički pobjegao kao Darej, već se predao oslabljen od devet zadobivenih rana.

Aleksandar je plemenito postupio prema zarobljenom indijskom vođi diveći se junačnosti indijskog diva. Kaže se da je Por, upitan što bi za sebe želio, ponosno odgovorio: „Želim da sa mnom postupaš kraljevski, Aleksandre!“¹⁷ Aleksandar ne samo da mu je vratio kraljevstvo, nego mu je još dodao zemlje i tom političkom velikodušnošću osigurao je za svog kratkog boravka u zemlji sebi zahvalnog i odanog prijatelja.

Pobjedu je Aleksandar proslavio osnivanjem dvaju gradova: Nikeju je dao sagraditi na samom bojnopolju, a drugi grad – Bukefalu – dao je podići na mjestu gdje je započeo prijelaz preko rijeke Hidaspa. Bukefala je bila posvećena uspomeni na slavnog Aleksandrova konja koji ga je sigurno pronio kroz brojne opasnosti i sada je podlegao od umora i starosti. Bukefala¹⁸ je, zbog svog položaja na prijelazu rijeke i pored glavne ceste sa zapada prema indijskoj unutrašnjosti, postala slavno

mjesto, tako da Bukefalu Plutarh spominje kao jedan od najvećih gradova koje je Aleksandar osnovao. Zanimljiva je i numizmatička uspomena na bitku. To je dekadrhama u Britanskom muzeju. S jedne njene strane prikazan je makedonski vojnik kako pred sobom tjera slona s dva goniča, a na drugoj je strani stojeća figura Aleksandra s munjom u ruci i perzijskom kacigom na glavi. Čini se da je taj novac bio iskovan u Indiji kao medalja za poklon makedonskim zapovjednicima koji su sudjelovali u bici.

Nakon svečanog ukopa poginulih i pošto je bogovima dao uobičajene pobjedničke žrtve, Aleksandar je upriličio gimnastičko i konjaničko natjecanje na obali Hidaspa na mjestu gdje je sa svojom vojskom prešao rijeku.

Ali Aleksandrov nemirni osvajački duh nije mogao dugo mirovati. Ostavio je Kratera s jednim dijelom vojske sa zadatkom da učvrsti novoosnovane gradove, a on je poveo odabrane čete, sastavljene uglavnom od konjice, i prodro je u zemlju naroda zvanog Glauganičani. Zauzeo je niz gradova koji su se bez otpora predali, a upravu zemlje predao je Poru. Uskoro je na jednom neodređenom mjestu prešao rijeku Akesin, vjerojatno negdje u podnožju planina. Prijelaz nije bio lagan, jer – kako Arijan piše oslanjajući se na Ptolemejeve podatke – na mjestu gdje je Aleksandar na lađama i kožama prešao Akesin, rijeka struji brzo preko velikih i šiljastih grebena s kojih se voda silom ruši, a širina joj iznosi i 15 stadija. Onima koji su rijeku prelazili kožama bio je prelaz lak, ali od onih koji su se prevozili u lađama, mnogo ih je u vodi s lađama potonulo, jer bi se one, udarivši o grebene, razbile.

13

Prodirući dalje prema istoku i prolazeći vjerojatno ispod drevne tvrđave kod Sialkote, Aleksandar je stigao do rijeke Hidraot¹⁹ koju je bez teškoća prešao. Kao slijedeće protivnike vrijedne njegova mača Aleksandar je odabrao znatnu konfederaciju plemena koju je predvodilo pleme Katejaca, što je živjelo na lijevoj obali Hidraota i bilo je slavno po vještini ratovanja. Njihovi su susjedi bili Oksidračani koji su nastavali udolinu rijeke Hifasis,²⁰ te Maljani, naseljeni u donjem toku Hidraota, ispod Lahorea. Oba su plemena namjeravala pristupiti plemenskom savezu, ali do Aleksandrova dolaska to još nisu učinili, tako da je konfederacija ostala bez tih jakih saveznika nasuprot slavnoj makedonskoj vojsci. Makedonci su nakon teške borbe osvojili Sangalu,²¹ tvrđavu Katejaca, i potpuno su je razorili. S indijske strane je bilo nekoliko tisuća mrtvih, a Aleksandar je izgubio manje od sto ljudi, ali imao je neuobičajeno velik broj ranjenih – 1200.

Još je jedna rijeka petorječja, rijeka Hifasis, ležala na putu kraljevskom pustolovu. Do Aleksandra su doprle glasine da je s onu stranu Hifasisa zemlja bogata i da u njoj vladaju sređene državne prilike, i on, željan daljih osvjetanja, odlučio je da krene tamo. Ali zamijetio je da ga vojnici ne slijede uobičajenom gotovošću i žarom, te da su neskloni ići u nove pustolovine. Da se nemir i plašljivost ne bi dalje proširili, sazvaio je zapovjednike i u svom gorljivom i ponosnom govoru rekao im je:

„Makedonci i saveznici, vidim da me više ne slijedite u pogibli s nekadašnjom spremnošću, pa vas skupih ovdje, ili da vas nagovorim da krenemo dalje, ili da vi mene nagovorite da se vratimo natrag. Ako se želite tužiti na dosad pretrpljene napore i na moje vodstvo, nije potrebno da o tom kažem ni jednu riječ više. Ako poradi tih napora posjedujemo Joniju, Helespont, obadvije Frigije, Kapadokiju, Paflagoniju, Lidiju, Kariju, Likeju, Pamfiliju, Fenikiju, Egipat zajedno s helenskom Libijom, neke dijelove Arabije, Kele-Siriju i Siriju među rijekama, ako posjedujemo i Babilon, područje Suse, Perzijance i Međane i sve, što bijaše i što ne bijaše u vlasti Perzijanaca Međana, zemlje s onu stranu Kaspijskih vrata, s onu stranu Kavkaza, Tanais i što je još dalje od Tanaisa, Baktrijanu, Hirkaniju, Hirkansko more; ako smo dalje potisnuli Skite sve do njihove pustinje; ako osim toga teče rijeka Ind doista kroz naše područje, isto tako i Akasin, Hidaspo i Hidraot, što se nećkate pokoriti vašoj makedonskoj vlasti i Hifasis i plemena s onu stranu te rijeke? Ili se bojite da bi vašu navalu mogli izdržati još drugi barbari od kojih su se neki svojevrijedno predali, neki na bijegu bili uhvaćeni, a neki opet pobjegli i nama ostavili opustjelu zemlju, koja se odstupa našim saveznicima i onima koji su se svojevrijedno predali. Cilj naporima leži, po mom mišljenju, za valjanoga čovjeka u samim naporima, koliko ga oni vode do slavni djela. Ako netko želi čuti konačni cilj našeg ratovanja, neka znade da nam ne preostaje još mnogo zemlje do rijeke Ganga i do Istočnog mora, a s ovim je, kažem vam, Hirkansko more u očevidnoj svezi, jer veliko more okružuje čitavu zemlju. Također ću Makedoncima i saveznicima dokazati, da je zaljev Indijskoga mora u svezi s Perzijskim, a Hirkanija sa zaljevom Indijskoga mora. Iz Perzijskoga zaljeva hoćemo mi s našom mornaricom oploviti Libiju do Heraklovih stupova i odanle će čitava unutrašnja Libija biti naša, a tako i čitava Azija. Granice te vlasti ovdje će se poistovjetiti s onima, koje je božanstvo stavilo i zemlji. Ako se dakle sada vratimo natrag, preostaju još mnoga ratoborna plemena s onu stranu Hifasisa do Istočnog mora, a iza ovih još mnoga sjeverno prema Hirkaniji, a isto tako nedaleko od ovih skitska plemena. Zato se treba bojati, ako se povratimo, da će se plemena već pokorena, ali još nesigurna, dati navesti na otpad od onih koja još nisu pokorena. Tada će dakako mnogi naši napori za nas biti bez koristi ili će nam opet trebati novih napora i pogibli. Nego izdržite, Makedonci i saveznici! Slavna djela doista se izvršuju samo uz napore i pogibli, a hrabrom je mužu ugodno i živjeti i umrijeti, jer on za sobom ostavlja besmrtnu slavu. Ili zar ne znate da naš praotac nije ostao ni u Tirintu ni u Agru ni u Peloponesu ili u Tebi pa je postigao toliku slavu, da je od čovjeka postao bog ili bio smatran bogom? Doista je Dionis, koji bijaše daleko uzvišeniji bog nego Heraklo, podnio velike napore, ali mi smo stigli i preko Nise, a pećina Aorno, koju Heraklo nije mogao osvojiti, u našem je posjedu. Vi ipak dodajte ono što još preostaje od Azije k onomu što je već stečeno, maleni prostor k velikomu. Ta što bismo mi sami veliko i slavno izvršili, da smo ostali u Makedoniji i zadovoljili se time da bez napora štitimo našu domovinu i da sūzbijamo susjede Tračane ili Ilire ili Tribale ili one Helene, koji nam nisu bili skloni? Da sam vas k naporima i pogibliima vodio, a sam da sam se ustezao od njih, ne biste bez razloga unaprijed klonuli duhom, jer bi vama pripadali samo napori, dok biste pobjednu nagradu morali izvoštiti za druge; ali napori su nama zajednički, u pogibliima imamo jednaki dio, a bojne nagrade leže u

sredini za sve, jer vaša je zemlja i vi ste njezini satrapi. Od blaga pripada vam i sad velik dio, a kad prođemo svu Aziju, tada ću, tako mi Zeusa, ne samo ispuniti lijepe nade svakoga, nego ih i nadmašiti: one, koji žele kući otići, odaslat ću u njihovu domovinu ili ću ih sam onamo natrag voditi, a one koji ovdje ostanu, nagradit ću tako da će im zavidjeti oni koji budu odlazili kući.“²²

Ali Aleksandrove riječi primljene su dugotrajnom tišinom. Tek je Ken, njegov pouzdan konjički zapovjednik, smogao hrabrosti da odgovori i da pokuša uvjeriti Aleksandra kako konačno već treba odrediti granicu osvajanja. Podsjetio je svog vladara da su od Makedonaca i Grka koji su prije toliko godina prešli Helespont, brojni odaslani kućama kao invalidi, mnogi da nisu voljni ostati u tuđini u novonovanim naseljima, a najbrojniji da su negdje u tuđini posijali svoje kosti. Kenove su riječi pozdravljene burnim odobravanjem i za Aleksandra nije više bilo sumnje u stav i raspoloženje ljudi. Aleksandar, duboko ojađen, tik pred svojim ciljem nije bio voljan tek tako uzmaknuti. Povukao se u svoj šator i tek se treći dan pojavio pred svojim ljudima, uvjeren da je dalje napredovanje neizvedivo. Pronicavi vrači su naravno prorekli da su znamenja za prijelaz rijeke nepovoljna i Aleksandar je teška srca dao naredbu za povlačenje. Da označi najdalju točku svog prodora, podigao je dvanaest velikih kamenih žrtvenika i ta zdanja svečano posvećena predstavljala su dostojan spomenik pobožnosti i napora najvećeg vojskovođe svijeta.

Uslijedio je povratak ...

Klara Gönc Močanin

Bilješke

- 1) R. Katičić: „Riječi kralja Dareja uklesane na ulazu u njegovu grobnicu“, Književna smotra, 26–27, 1976.
- 2) Ktesija je boravio na Artakserksovu dvoru od 416. p.n.e. do oko 400. p.n.e.
- 3) Megasten je boravio u Indiji između 302–297. p.n.e.
- 4) Aleksandrija na Indijskom Kavkazu ili na Paropanisadama; oko 50 km sjeverno od današnjeg Kābulā; danas su to ruševine kod Opiana.
- 5) Kofen u grčkih pisaca.
- 6) Taksila je grčki oblik sanskrtskog naziva Takšašila; u Aleksandrovo doba bila je jedan od najvećih gradova Istoka i poznata kao središte hinduističkog učenja u sjevernoj Indiji; danas su to ruševine udaljene oko 35 km od Ravalpindija.

- 7) Danas Koh-i-Mor ili Mar-koh blizu Džalalābāda u Pandžabu.
- 8) Nisa je kod današnjeg Džalalābāda na zapadnoj obali rijeke Kabul.
- 9) Arijan V, 1.
- 10) Arijan V, 2.
- 11) Sanskrtski Aśvaka.
- 12) Masaga na rijeci Svāt; sanskrtski naziv je Maśakavatt.
- 13) Aorno je ležao oko 120 km istočno od Pešavara.
- 14) Grčki Hidasp — sanskrtski Vitastā — danas Jhelum ili Jihlam.
- 15) Grčki Akesin — sanskrtski Čandrabhāgā — danas Chenab ili Chinab.
- 16) Ohind na desnoj obali Inda; sanskrtski Udakhanda.
- 17) Arijan V, 19.
- 18) Danas Džalalpūr u Pandžabu.
- 19) Grčki Hidraot — stari i novi naziv Rāvi.
- 20) Grčki Hifasis — sanskrtski Vipāśā — danas Beas ili Bias.
- 21) Sanskrtski Śakala.
- 22) Arijan V, 25–26.

Literatura

16

Preređeno prema:

- SMITH V.A., The Early History of India, Oxford University Press, Oxford 1967.
 EDWARDES M., A History of India, Thames and Hudson, London 1961.
 WIRTH G., Alexander der Grosse, Rowohlt Taschenbuch Verlag, Reinbek Hamburg, 1973.
 ARIJAN, Aleksandrova vojna, preveo Milan Stahuljak, Matica hrvatska, Zagreb 1952.

SALONA

Nema arheološkog terena u Jugoslaviji o kojem je više pisano od onog u Solinu, pa ipak ta stara Salona, usprkos svojoj totalnoj prisutnosti u znanstvenom svijetu, nikako da se izbori za svoju prisutnost u našem kulturnom svijetu i našoj kulturnoj svijesti u onakvu razmjeru koji bi odgovarao njenu značenju u odnosu prema našoj povijesti. U želji da se uspješnije krećemo tim smjerom, objavljujem ovdje prikaz Salone, koji će pokušati ocrtati u osnovnim točkama naše današnje poznavanje ovog izuzetnog spomenika. On će, inače, uskoro biti tiskan u *Vodiču po arheološkim spomenicima Dalmacije*, koji će potpisani, zajedno sa splitskim arheolozima Brankom Kiriginom, Nikolom Jakšićem i Jasnom Jeličić, izdati u nakladi Književnog kruga (ex Čakavskog sabora) iz Splita.

Salona, metropola rimske provincije Dalmacije, smjestila se u zaljevu, danas zvanom Kaštelanski, uz deltu male rijeke Salon, u svom glavnom dijelu na zapadu od te rijeke koja se danas zove Jadro. Na tom prostoru razvio se grad u kojem je život stoljećima bujao, počevši od prethistorijskih vremena, pa preko municipalne i kolonijske rimske strukture urbanog života, do velikog i moćnog grada u vrijeme Dioklecijana i u kasnoj antici, kada postaje jedan od značajnih centara starog kršćanstva na Mediteranu. U drugoj deceniji 7. stoljeća gasi se pod naletom novonadošlih naroda Avara i Slavena. Međutim, grad je već ranije bio u raspadanju, osnovne karakteristike koje su ga činile gradom već su se bile izgubile, a stanovništvo se bilo već naveliko raselilo po ageru, u kojem se dizala i nekadašnja Dioklecijanova palača, sada već mali grad, tako da je nasilni kraj Salone bio ujedno i njezin prirodni finale kroz transformaciju njezina života u druge oblike. Kakvi su bili ti zadnji dani Salone, nije nam jasno, ali znamo da se još mnogo prije kraja molilo za spas Rimske Države. Prema jednom najnovijem još neobjavljenom nalazu u istočnom dijelu Salone znamo da su se tuda i nakon njezina „službenog“ pada motali nekadašnji Salonitanci, jer je u tim nesigurnim vremenima bilo najsigurnije svoje blago zakopati u zemlju, kao što je to jedan od njih i učinio, ne dočekavši nikad sretnije vrijeme da ga opet otkopa. Međutim, u ranom se srednjem vijeku, uz istočne rubove stare rodila nova Salona, koju su podizali Hrvati, učinivši je jednim od svojih najvažnijih centara. Na ovom se terenu tako očigledno odigravala transformacija starog u srednji vijek.

Kada je Salona započela tu svoju veličanstvenu povijest, nije nam poznato. Isto tako, nije nam danas jasno gdje valja tražiti prvo naselje na ovom području. Da li je ono bilo sjeverno od nama danas poznatog perimetra Salone, ili pak na zapadu, teško je reći. Doduše, danas mnogo više indicija govori u prilog prvoj pretpostavci da se prvotno naselje nalazilo u podnožju brda. Međutim, znamo da je Salona, bar od svojih kasnijih protohistorijskih dana, pripadala području ilirskog plemena Delmata. Strabon je naziva istaknutom delmatskom lukom. Sasvim je sigurno da je svoje lučke karakteristike Salona razvijala i zadržala u antici. Nedavno su u predjelu

17